

Fra Holbæk gamle Kirke og Kloster.

Ved *Chr. Axel Jensen.*

Nyfundne Fotografier af den nedrevne Kirkebygning.

Da den, som meddeler disse Linier, i tredje Bind af Holbæk Amts historiske Aarbøger søgte at samle de hidtil kendte Oplysninger om den forsvundne Kirkebygning, endte han med at spørge, om der ikke i Holbæk skulde kunne opdrives et Billede af Kirkens Vestside eller en Gengivelse af dens Indre. Men han ventede sig i Grunden ikke store Resultater af Efterspørgslen; thi i Aaret 1869, da St. Lucius blev jævnet med Jorden, sparede man paa de fotografiske Plader; man havde knap nok vendt Ryggen til Daguerretypien, de „vaade Plader“ var endnu ret kostbare og vanskelige at behandle, og intet Menneske drømte om vore Dages Over-
svømmelse af Amatørfotografier og Prospektkort. Snarest tænkte han sig, at der fra en eller anden Krog kunde fremlokkes et Fotografi af Kirkens Indre, hvor man kunde se Altertavlen, Prædike-
stolen og andet af det næsten sporløst forsvundne Inventar.

Et saadant Billede har imidlertid slet ikke vist sig, og dog har Efterspørgslen bragt en rig og meget interessant Høst, nemlig en Samling paa ikke mindre end 8, for sin Tid særdeles udmærkede Fotografier, tagne umiddelbart før og under selve Nedbrydningen.

Originalaftrykkene, som nu tilhører Bundtmager *Axel Tofte*, er fremskaffede af Murermester *Dithmer jun.*, der med stor Elskværdighed har meddelt Redaktionen og Forfatteren det heldige Fund. Nationalmuseet har derefter draget Omsorg for, at de er bleven efterfotograferede, og Kopier findes nu dels i Museets historisk-topografiske Arkiv, dels i Holbæk i den stedlige historiske Samling.

De 8 Fotografier, der er tagne af Fotograf, *Frøken From*, der boede paa Torvet i Holbæk, er følgende:

1) Kirkens Ydre før Nedbrydningen, set fra Syd, med Kirkegaardsmuren og en Del af det restaurerede Ligkapel i Forgrunden. (Fig. 1.)

2) Samme Parti under Nedbrydningen; hele Kapellet ses; Spiret, Taarntaget og en Del af Taarnets øverste Mur indtil midtvejs paa Glanhhullerne samt hele Kirkens Tagværk undtagen nogle Spærfag nærmest Taarnet er nedtagne, ligesom Korhælvne, en Del af Korets søndre Mur og de øverste Dele af søndre Sideskibs Østhjørne er nedbrudt.

3) Oversigtsbillede med begge de bevarede Klosterlænger set fra Sydøst, taget lidt senere end foregaaende; Taarnmurene er nedbrudte i Højde med Skibets øverste Hanebjælker, og søndre Sideskib er saa godt som helt forsvundet.

4) Detaljebillede af samme Parti, samtidigt med Nr. 2.

5) Parti af Nordsidens midterste Del, noget senere end Nr. 3. Murene i andet og tredie Hvælvingssag fra Øst er helt raserede, saa at man gennem et vældigt, gabende Hul ser ud mod Bakkerne Syd for Byen, og ikke blot Midtskibets, men ogsaa nordre Sideskibs Tagværk, sidstnævntes Gesims og Øst-

hjørne er nedbrækkede; af Taarnet ses kun en mægtig Vederlagsbue, som noget over Hvælvingshøjde har støttet Taarnbygningens Østmur. Vaabenhuset er ikke kommet med paa Pladen, og denne har heller ikke kunnet rumme den tresidede Korafslutning mod Øst.

6) Kirkens Ydre, set fra Nordvest, med Vaabenhus, nordre Sideskibs Vestgavl, hele Taarnet og en Del af Klosters Vestlænge. Kirken har endnu sit Tagværk i Behold, og Spiret knejser over Taarnet, men alle Tagsten er pillede bort. (Fig. 2.)

7) Bygningens Indre, set mod Vest—Nordvest, omtrent samtidigt med Nr. 2 og 3. Alt Inventaret er nedtaget, af Epitafierne ser man kun Pletter i Væggens hvide Kalkning; Korhvælvene er nedbrudte, og kun de fire vestligste Hvælvinger spænder endnu over Midtskibet.

8) Tilsvarende Billede, men med noget forskellig, mere vestligt Standpunkt, saaledes at det bedre viser Hvælvenes mægtige Revner og Vestvæggens Enkeltheder, ligesom Billedet ogsaa viser den sydlige Indervæg af Midtskibet. (Fig. 3.)

Fotografierne er saa mange og saa gode, at en Arkitekt paa Grundlag af dem nok vilde kunne danne sig et Skøn over den gamle Bygnings Tilstand og Holdbarhed; men denne Side af Sagen skal jeg ikke forsøge at drøfte. Derimod maa jeg fremhæve Billedernes arkæologiske og bygningshistoriske Betydning. Netop ved den heldige Omstændighed, at de er fotograferede under Nedbrydningsarbejdet paa dettes forskellige Stadier, giver de os et Indblik i den forsvundne Bygning, som vi uden dem aldrig havde kunnet vinde, og som nu sætter os i Stand til at udrede Hovedpunkterne af Kirkebygningens Arkitekturhistorie.

Som bekendt var den gamle St. Lucius i Holbæk ikke bygget til at være Byens Sognekirke; Borgerskabets Kirke var i Middelalderen St. Nicolaus, der laa paa Hjørnet af Ahlgade og Nygade og blev

nedbrudt 1573*). St. Lucius Kirke hørte før Reformationen til Byens eneste Munkebolig, Dominikanernes eller Sortebrødrenes Kloster.

De to Tiggermunkeordener, Franciskanerne og Dominikanerne, stiftedes som bekendt begge i Begyndelsen af 1200'erne, og med rivende Hast udbredte de to nye Munkesamfund sig over hele den katolske Verden. Folkelige og demokratiske, som de var, vedblev de dog at være Moderkirkens lydige Sønner og kunde saaledes bekæmpe alle Datidens farlige Kætterier med deres egne Vaaben, og mens de ældre Munkeordener levede et fornemt, tilbagetrukket Klosterliv og for en stor Del rekruteredes fra de højere Samfundslag, saa tog Tiggermunkene Sigte paa de lavere Stænder og henvendte sig især til Bybefolkningen, hvis Hjerter de vandt ved Prædiken paa Gader og Stræder, ved nøjsom Fattigdom, Godgørenhed og Kærlighedsgjerninger. Det lykkedes virkelig ogsaa de to Ordener at standse det truende Frafald i Sydeuropa, og selv heroppe mod Nord, hvor man kendte lidet eller intet til Kætterier, vandt de almen Folkeyndest.

1232 naade de første Franciskanere (Mindrebrødre eller Graabrødre) til Danmark og grundlagde et Hus i Ribe, og allerede 10 Aar før kom Dominikanerne, der ogsaa kaldtes „*fratres prædicatores*“, Prædikebrødre. eller med et latinsk Ordspil „*domini canes*“,

*) Man har fundet Spor af Kirkegaarden, men af Kirkens Mure kendes ingen Rester. Den Renæssancegavl, som hører til Hjørneejendommen paa Nygades Vestside, og som nu ved Ombygningen er bevaret og istandsat med megen Pietet, er næppe ældre end Aar 1600 og kan derfor ikke, som Traditionen vil, være en Levning af Byens middelalderlige Sognekirke.

Herrens Hunde, fordi de som Inkquisitionens Udøvere værnede Faarene mod de kætterske Ulve. 1222 stiftedes det første danske Dominikanerkloster i Ærkebispens Stad Lund, og i den følgende Tid fik det mange Eiterfølgere rundt om i de danske Købstæder; der kendes 4 Dominikanerklostre i Lunde Stift, 5 i

Kirkens Ydre, set fra Syd.

Roskilde Stift, 1 i Odense Stift, 5 i Nørrejylland og 5 i Sønderjylland, og hertil kom endelig to Nonneklostre, det ene i Roskilde, det andet paa Gaunø; det sidste var den eneste Undtagelse fra den Regel, at Sortebrødreklostrene altid laa indenfor Byernes Grænser.

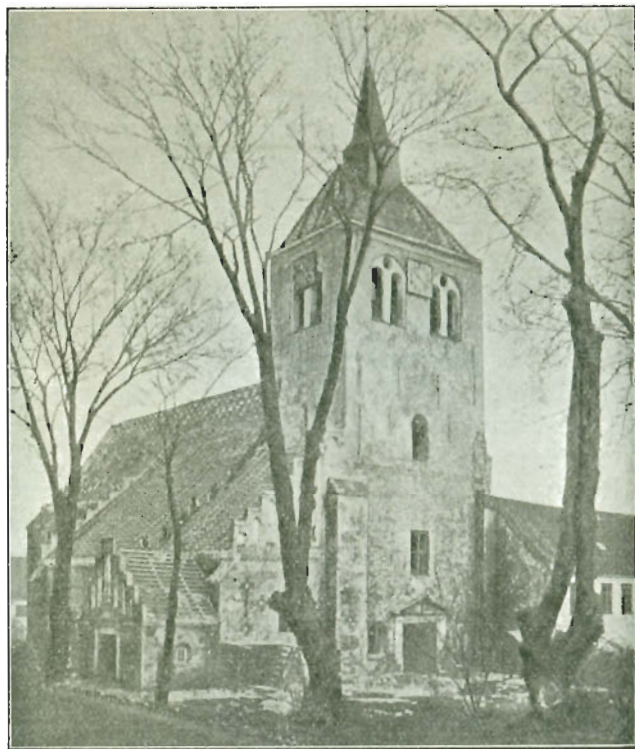
Klosteret i Holbæk grundlagdes omtrent 1270; en Krønikeskriver nævner 1269 som Stiftelsesaaret, en anden 1275, og den sidste tilføjer, at Klosterets

Kirkegaard det følgende Aar indviødes af Roskildebisen. Men iøvrigt ved vi kun lidet om dets Skæbne, og der er her kun Grund til at fremhæve et Par Hovedpunkter, som har Betydning for dets Bygningshistorie. 1287, siges det, brændte Prædikebrødrenes Hus og hele Holbæk By, og 1323 blev Prædikebrødrenes Kirke i Holbæk opbygget af Kong Kristoffer og indviet af Bisp Niels af Børglum paa Jomfru Mariæ Himmelfarts Dag (15. Aug.). Begge disse Efterretninger findes hos den sentmiddelalderlige Aarbogforfatter Petrus Olai, der selv var Munk i Roskilde og vidste god Besked med de sjællandske Klostres Historie. Det er dog sandsynligt, at det første Aars-tal maa rettes til 1290, idet Byens og Klosterets Ødelæggelse saa kan sættes i Forbindelse med det Plyndringstogt, som Nordmændene og de fredløse Kongemordere netop i det Aar foretog til Fyn og Nordvestsjælland. Om det andet Aars-tal er der derimod næppe nogen Grund til at tvivle. Det kan meget vel tænkes, at man i de urolige Tider har været nogle og tredive Aar om at faa Klosterkirken genrejst.

Forsøger vi nu at sammenholde Fotografierne med disse historiske Oplysninger, saa lærer de os først og fremmest, at hele Kirkebygningen ikke kan være rejst paa en og samme Tid. Ganske vist er baade Midtskibet, Sideskibene mod Nord og Syd, Taarnet og Vaabehuset bygget af store, røde Sten i Munkeskifte og helt igennem præget af den senere Middelalders gotiske Stilformer, men der kan dog iagttages mange Forhold, der tyder paa, at det højere Midtskib med dets syv Hvælvingsfag*) og

*) Taarnhvælvingen medregnet.

den tresidede Korafslutning har været Bygningens ældste Del. Det fremgaar dels af de murede Stræbepiller, som ikke blot findes rundt om Koret, men og-

Kirkens Ydre, set fra Nordvest.

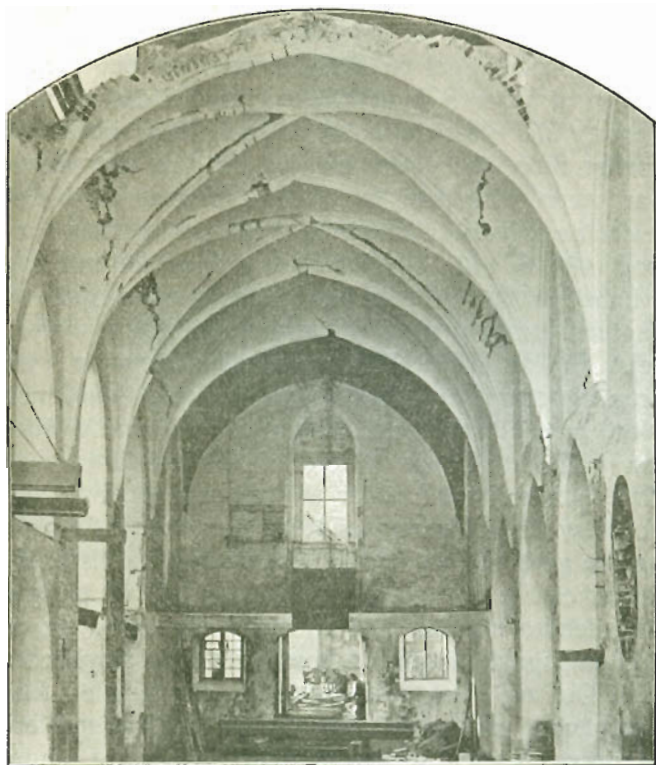
saa kommer til Syne bag Sideskibene, og som i en oprindelig treskibet Kirke aldrig vilde have haft denne Form, og det fremgaar endvidere af selve Vinduerne, der især paa Nordsiden, men forøvrigt ogsaa paa Sydsiden ses at naa ned under Sideskibenes Gesims-

højder^{*)}). At hele Midtskibet er omtrent samtidigt, derpaa tyder den smukke og rige Gesims, der bestod af to Savsnitrækker under to fremspringende, afrundede Led. Ogsaa Vinduernes Enkeltheder synes helt igennem at have været ensartede; udadtil viser de sig med en Rundstav indenfor en Skraakant, og over de spidse Bueslag ligger der overalt et Løberskiifte; indadtil har de haft lige Karme med en enkelt Skraakant. En tilsvarende Ensartethed præger Hvælvingerne; alle Skjoldbuerne (langs Væggene) har været skraafasede, alle Gjordbuerne (paa Tværs af Kirkens Længderetning) er murede af samme Slags Profilsten som de Krydsribber, der firdeler Hvælvingsskapperne, og alle Buer og Ribber samles forneden paa ensartede Smaakonsoller.

Baade det forholdsvis beskedne, enskibede Anlæg, der iøvrigt var særlig yndet i Tiggermunkekirker, og de forholdsvis rige og fine Enkeltheder tyder paa, at Kirken ikke er bygget i den allerseneste katolske Tid, og paa den anden Side kan den heller ikke være bygget paa Klosters Stiftelsestid. Havde man ikke en eneste skriftlig Oplysning om Kirkens Opførelse, vilde en Arkitekturhistoriker ikke tage i Betænkning at bestemme Bygningens Alder til Tiden omkring 1350, maaske lidt før, maaske lidt senere, og det vil da let ses, at *de arkæologiske Slutninger stemmer godt overens med den historiske Oplysning om Kirkens Indvielse 1323*, uden at det dog derfor kan fastslaas, at Bygningen stod fuldt færdig i dette Aar. Ofte indviede man jo Kirker, naar der blot var opført saa meget, at de kunde tages i Brug til Gudstjeneste.

*) Disse Enkeltheder ses ikke paa de her gengivne Billeder, men paa Fotografierne Nr. 2—5.

Fra første Færd har den enskibede Kirke dog ikke staaet helt alene. Mellem Sydsidens Vinduer er der et, som er mindre end de andre, og i Faget

Kirkens Indre, set mod Vest.

øst for det har der aldrig været noget Vindue, men i Stedet ses der i Murværket Spor af Taglinjer. In- gen af disse synes at stamme fra det senere søndre Sideskib, og i al Fald den ene (den vestligste) viser sammen med det nysnævnte Vindues Form ganske

tydeligt, at her maa Kirken allerede i sin ældste Tid have været sammenbygget med en forlængst forsvunden og hidtil ganske ukendt østre Klosterlænge. Hvorvidt denne fra Begyndelsen har haft én eller to Etagér, og hvorvidt der langs Kirkens Sydside oprindelig har ligget en Klosterlænge, er det næppe muligt at afgøre. I det hele giver Billederne ikke nogen fuld Forstaaelse af de indviklede Forhold i søndre Sideskib; vi ser blot, at det helt eller delvis har været etagedelt, hvad der stemmer med den ældre Beskrivelses Omtale af Munkeceller (sml. Aar-bog 1909, S. 110), og sikkert er det, at det en Gang i Løbet af 1400'erne er blevet stærkt ombygget, vel sagtens samtidig med, at nordre Sideskib er bleven rejst og de ældre Kirkemure gennembrudte med uregelmæssige, mod Syd højere eller etagedelte, mod Nord lavere Arkadebuer. Begge Sideskibene gjordes saa høje, at Kirken allerede i Middelalderen maa være bleven samlet under et Tag, og deres Enkelt-heder synes gennemgaaende at have været simplere og fattigere end de ældre. Gesimserne var fattigere (et enkelt Savsnit under retvinklede Led), de plumpe Arkadebuer nøjedes med en enkelt Skraafas, og de Blendingsgavle, hvormed nordre Sideskib smykkedes mod Øst og Vest, var ligeledes ret simple; kun Vestgavlen var rigere udstyret, idet der under Blendingerne fandtes mønstermurede Striber og under dem et stort i Murfladen fordybet Kors*).

Endnu senere end Sideskibene maa Vaaben-
huset være tilføjet, men Fotografierne tyder dog paa, at det endnu stammer fra Munketiden, og endelig

*) Af dette Kors er der i Nationalmuseets Arkiv bevaret en Skitse, tegnet af Arkitekt F. Uldall.

er Taarnet tilbygget. Det er mod Sædvane ikke rejst udenfor Kirkens Vestgavl, men bygget ovenpaa det ældre Midtskibs vestligste Fag, uden at dette er bleven afskildret fra Kirken. Kun saaledes kan man nemlig forklare Stræbepillerne paa dets Vesthjørner og den dobbelte Savsnitgesims over dem, og man ser da ogsaa den svære Sprængbue, hvorpaa østre Taarnmur har hvilet, ligesom Glamhullernes rundbuede Former med stor Tydelighed viser, at Taarnet tilhører den gotiske Stils allersidste Periode.

Der er naturligvis mange Enkeltheder, hvorom Fotografierne intet kan oplyse, og der er andre Detaljer, som det vilde føre for vidt at drøfte. Allerede hvad der her er meddelt, har sikkert sat den ikke arkitektonisk interesserede Læsers Taalmodighed paa en haard Prøve. Men det kan dog maaske tjene til at vise, at selv om St. Lucius Kirke er jævnet med Jorden, saa at der ikke er Sten paa Sten tilbage af den, saa er det dog nu, takket være de fremdragne Fotografier, muligt at sætte den paa sin rette Plads i dansk Arkitekturhistorie.
